

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

چکیده مقالات همایش مبانی نظری و روان‌سنجی مقیاس‌های دینی

برگزارکنندگان

مؤسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه
دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی و
مؤسسه روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران

با همکاری

شورای فرهنگ عمومی کشور و پژوهشکده تعلیم و تربیت



مؤسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه

اسفند ۱۳۸۲

همایش مبانی نظری و روان‌سنجی مقیاس‌های دینی (اولین: ۱۳۸۲: تهران)

چکیده مقالات همایش مبانی نظری و روان‌سنجی مقیاس‌های دینی / برگزار کنندگان: مؤسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه؛ دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران؛ مؤسسه روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران؛ با همکاری شورای فرهنگ عمومی کشور؛ پژوهشکده تعلیم و تربیت. — قم: پژوهشکده حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۲.

دوازده، ۱۴۸ ص. — (پژوهشکده حوزه و دانشگاه؛ ۷۹: گروه روان‌شناسی؛ ۸)

ISBN: 964-7788-18-5 : ۷۰۰ ریال

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیفا (فهرست‌نویسی پیش از انتشار).

کتاب حاضر شامل ۷۶ چکیده مقالات همایش می‌باشد.

۱. روان‌شناسی مذهبی - آزمون‌ها - کنگره‌ها. ۲. روان‌شناسی دینی - آزمون‌ها - کنگره‌ها.

الف. مؤسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه. ب. دانشگاه تهران. دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی.

ج. دانشگاه تهران. مؤسسه روان‌شناسی و علوم تربیتی. د. شورای فرهنگ عمومی کشور. ه. وزارت

آموزش و پرورش. پژوهشکده تعلیم و تربیت. و. عنوان.

۲۰۰ / ۱۹

۸ چ ۸ هـ / BL۵۳



چکیده مقالات همایش «مبانی نظری و روان‌سنجی مقیاس‌های دینی»

ویرایش علمی و تدوین: محمدحسین شریفی‌نیا

پژوهشکده حوزه و دانشگاه (شماره انتشار: ۷۹؛ روان‌شناسی: ۸)

نوبت چاپ: اول - زمستان ۸۲

تعداد: ۱۰۰۰ نسخه

صحافی: سعیدی

چاپ: مؤسسه چاپ زیتون

قیمت: ۷۰۰ تومان

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ و نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

تم: بلوار امین(ص)، ابتدای بلوار جمهوری اسلامی ☎ تلفن: ۲۹۰۶۰۳۰ (۰۲۵۱) و ۰۹۱۲ ۲۵۳۰۳۴۰

نمابر: ۲۹۳۶۰۴۲ - ص.پ: ۳۱۵۱ - ۳۷۱۸۵ ☐ تهران: خ انقلاب، نبش کوی اسکو ☎ تلفن: ۶-۹۳۵-۶۴۶۰

فهرست مطالب

۱.....	مقدمه
۵.....	اهداف همایش
بخش اول: مبانی دین‌شناختی مقیاسهای دینی	
۸.....	بنیاد کمتی‌سازی دین‌ورزی..... حسن بلند
۱۰.....	درآمدی بر نقش حدیث در ساخت مقیاسهای دینی..... عباس پسن‌یده
۱۲.....	چگونگی کمتی‌سازی مؤلفه‌های دین‌داری..... علیرضا پیروزمند
۱۴.....	کارکردهای دین از منظر مدل تحلیل ایمان دینی..... محمد رضا خاکی قراملکی
۱۶.....	ساختار اسلام و مؤلفه‌های تدین به آن..... محمد داودی
۱۸.....	توجیه‌پذیری معرفت‌شناسانه باورهای دینی..... رسول رسولی‌پور
۲۰.....	تفاوت‌های فردی در دین‌داری و منحنی توزیع آن در یک جامعه دینی..... محمد رضا سالاری‌فر
۲۲.....	دین‌نیاز روان‌شناختی انسان در همه زمانها..... ابرج شاکری‌نیا
۲۴.....	تئوری تعادل‌جویی منفی برای تبیین رفتار دینی..... محمد رضا شمیری

- ۲۶..... مؤلفه‌های دین‌داری با نگاه درون‌دینی
علینقی فقیهی
- ۲۸..... بود و نمود دین.....
عبدالهادی مسعودی
- ۳۰..... مفهوم دین در بستر آزمونهای روان‌سنجی.....
علی مصباح
- ۳۲..... مروری بر مؤلفه‌های مهم مذهب و مقیاسهای سنجش مذهبی.....
عبدالله معتمدی
- ۳۳..... دین و معنویت: نگاهی دینی - روان‌شناختی.....
رحیم نارویی نصرتی
- بخش دوم: نظریه‌ها و دیدگاه‌های اندیشمندان در باب دین و مؤلفه‌های دین‌داری
- ۳۶..... روان‌شناسی دین از دیدگاه فروید و یونگ.....
مسعود آذربایجانی
- ۳۸..... ماهیت انسانی دین از دیدگاه مزلو.....
سید حسن اسلامی
- ۴۰..... دین و دین‌داری از منظر مولوی.....
محمد بهشتی
- ۴۲..... بررسی نظرات و دیدگاه‌های روان‌شناسان پیرامون تأثیر مذهب بر سلامت روان.....
فاطمه حسینی حسین‌آباد
- ۴۳..... مفهوم و ساختار دین از نگاه امام محمد غزالی.....
بهروز رفیعی
- ۴۵..... دین‌شناسی یونگ و تطبیق آن با اندیشه اسلامی.....
قربان علمی

- ۴۶..... مدخلی بر روش مطالعه پدیده‌های روانی از نظر غزالی.....
سعید گراوند
- ۴۷..... نگاهی به نظریه ویلیام جیمز در روان‌شناسی دین.....
سعید گراوند
- ۴۸..... دین و ارزشها از دیدگاه کانت و فیلسوفان نوکانتی.....
طیبه ماهرزاده
- ۵۰..... مذهب در گستره نگرش نظریه‌پردازان روان‌شناسی.....
عبدالله معتمدی
- ۵۲..... شاخص‌های دین‌داری در تفسیر المیزان.....
محمد حسین مهوری
- ۵۳..... رویکردهای نظری در تبیین نگرش دینی.....
فضل‌الله یزدانی
- بخش سوم: مبانی روش‌شناختی و روان‌سنجی مقیاسهای دینی
- ۵۶..... روانسازی، اعتباریابی و توسعه مقدماتی مقیاس پاسخهای مقابله‌ای برای جامعه ایران.....
محسن آبیاری و مریم وفایی
- ۵۸..... چگونگی و مراحل ساخت مقیاس صله ارحام.....
امراه ابراهیمی، قربانعلی اسداللهی و سید غفور موسوی
- ۶۰..... بررسی ارتباط بین انواع درونسازی مذهب با سلامت روان در نوجوانان.....
صغری استوار و محمد مزیدی
- ۶۲..... بررسی روایی و پایایی پرسشنامه خودگردانی مذهبی.....
محبوبه البرزی و بهرام جوکار
- ۶۴..... پیش‌طرح سنجش ویژگیهای شخصیت با توجه به آموزه‌های اسلامی.....
حسنعلی بختیار نصرآبادی

- ۶۵..... تعیین عوامل مؤثر در نگرش دینی و رابطه آن با سازگاری.....
زهره پورمقداد
- ۶۷..... توسعه روایی افزایشی مقیاس‌های اندازه‌گیری اعتقادات، نگرش و عملکرد مذهبی.....
سید محمد رضا تقوی
- ۶۹..... تدوین و هنجاریابی پرسشنامه بررسی میزان رعایت حقوق اسلامی شوهر توسط همسر.....
الهام توسلی و مصطفی نجفی و مسعود نیک فرجام
- ۷۱..... بررسی درک مفهوم خدا در کودکان ۴ تا ۶ ساله تهرانی.....
حمیدرضا حاتمی و مریم کارگر طرنی
- ۷۳..... زمینه‌های آزمون‌سازی در روان‌شناسی اسلامی.....
سید ابوالقاسم حسینی
- ۷۵..... مروری بر گستره پژوهش‌های داخلی در زمینه ساخت مقیاس‌های دین‌داری.....
محمد خدا یاری فرد
- ۷۷..... بررسی شیوه‌های اجرا و هنجاریابی مقیاس‌های دین‌داری.....
محمد خدا یاری فرد و همکاران
- ۷۹..... بررسی شکل‌گیری مفهوم خدا در کودکان ایرانی.....
فربا خوشبخت و محمد مزیدی
- ۸۱..... ساخت آزمون ارزیابی باورهای مذهبی و بررسی اعتبار و پایایی آن.....
غلامرضا چلیانلو و بیژن عزیزی
- ۸۳..... ملاحظات روان‌سنجی و روش‌شناختی سنجش مفاهیم و سازه‌های مذهبی.....
عباس رحیمی نژاد
- ۸۵..... بررسی نقش جهت‌گیری‌های دینی در احساس خوشبختی روانی.....
محمد علی زکی و فضل‌اله یزدانی
- ۸۷..... بررسی تأثیر نگرش مذهبی بر سازگاری فردی و اجتماعی دانش‌آموزان دبیرستانی.....
طاہره سهرابیان، مه‌سیما پور شهر یاری و طیبہ ماهرزادہ

- ۸۹..... بررسی رابطه نگرش دینی با افسردگی، اضطراب و پرخاشگری
طیبه شریفی، مهناز مهرایی زاده هنرمند و حسین شکرکن
- ۹۰..... ارزیابی سازه‌های آزمون اندازه‌گیری تدین اسلامی
محمد رضا طالبان
- ۹۱..... تعیین ضوابط، ملاک‌ها، اعتبار و پایایی پرسشنامه وسواس مذهبی
حسن عبدالله زاده و حسین قریاضی
- ۹۳..... بررسی فرایند ساخت و تدوین مقیاس‌های دینی
باقر غباری بناب و همکاران
- ۹۵..... مقیاس تجربیات معنوی
باقر غباری، محمد رضا محمدی و مسعود غلامعلی لواسانی
- ۹۷..... بررسی هویت مذهبی و رابطه آن با راهبرد مقابله معنوی در نوجوانان شهر اصفهان
احمد غضنفری
- ۹۹..... بررسی اعتباریابی سه مقیاس تعهد دینی، ایمان دینی و بلوغ دینی
احمد غضنفری و محمد علی زکی
- ۱۰۱..... بررسی رابطه سبک‌های دلبستگی با سبک‌های مقابله مذهبی
سیده زهرا قیامی
- ۱۰۳..... بررسی انواع تحقیقات توصیفی در مطالعات دینی
دکتر محمد باقر کجباف
- ۱۰۵..... فرم تجدیدنظر شده مقیاس عمل به باورهای دینی (معبد ۲)
محمود گلزاری
- ۱۰۷..... بررسی رابطه نوع درونی‌سازی مذهبی، سلامت روانی، ناامیدی و هیجان طلبی
محمد علی گودرزی
- ۱۰۹..... جستجوی مبانی نظری سنجش ویژگیهای معنوی درمانجویان در تعامل با درمانگران
حسین لطف‌آبادی

- ۱۱۱..... ساخت و هنجاریابی آزمون ارکان مسلمانی
ابوب مالک، حمید عباسی و فرخ کوکبه
- ۱۱۳..... ساخت و هنجاریابی مقیاس سنجش رشد اعتقادی دانش‌آموزان
داود معنوی‌پور
- ۱۱۵..... تدوین و هنجاریابی پرسشنامه هویت دینی نوجوانان
آدیس کراسکیان موجمباری، حسن پاشا شریفی و مجید یوسفی لویه
- ۱۱۷..... ملاک‌های ارزیابی رفتار دینی مسلمانان و آزمون پیشنهادی آن
نزار العانی
- ۱۱۹..... بررسی تأثیر نگرش مذهبی بر رفتار مذهبی دانش‌آموزان راهنمایی و متوسطه شهر تهران
بهروز نظری
- ۱۲۱..... تدوین و هنجاریابی پرسشنامه بررسی میزان رعایت حقوق اسلامی زن توسط شوهر
مسعود نیک‌فرجام، مصطفی نجفی و الهام توسلی
- ۱۲۳..... بررسی اعتقادات مذهبی و میزان امیدواری
حبیب هادیانفره و علیرضا جهانی تابش
- ۱۲۴..... بررسی رابطه بین نگرش دینی، سبک‌های مقابله‌ای و شادکامی
فضل‌الله یزدانی و حسین آزاد
- ۱۲۶..... ساخت مقدماتی آزمون سنجش رفتار مذهبی
حسن یعقوبی
- بخش چهارم: محدودیتها و مشکلات اختصاصی آزمونهای مذهبی
- ۱۲۸..... محدودیتها و مشکلات سنجش دین‌داری
مسعود آذربایجانی
- ۱۳۰..... مشکلات اختصاصی آزمونهای مذهبی
شهلا آکوچکیان، مصطفی نجفی و رضا حیدری

- نقد نظریه‌ها و پژوهش‌های روان‌شناختی درباره دین ۱۳۲
 علی اصغر احمدی
- موانع و محدودیت‌های روان‌سنجی رفتارهای دینی ۱۳۴
 احمد به پژوه و همکاران
- روان‌شناسی و مذهب، از چالش‌های نظری تا تحولات روش‌شناختی ۱۳۶
 هادی بهرامی احسان
- آسیب‌شناسی سنجش دین‌داری از منظر قرآن کریم ۱۳۷
 محمدعلی حاجی‌ده‌آبادی
- بررسی مشکلات اختصاصی آزمون‌های مذهبی ۱۳۹
 کریم سواری
- بررسی و نقد مطالعات ایرانی انجام شده در حوزه روان‌شناسی دین از بُعد روش‌شناسی ۱۴۰
 بابک شمشیری
- سنجش دین‌داری، ابهام‌ها و دشواری‌ها ۱۴۲
 علی شیروانی
- آسیب‌شناسی شاخص‌های دین‌داری ۱۴۳
 محمد جواد عنایتی‌راد
- پژوهش‌های کیفی و سنجش دین‌داری ۱۴۴
 سید محسن فاطمی
- تأملی در پیش‌فرض‌ها، مبانی نظری و محدودیت‌های سنجش دین‌داری ۱۴۵
 سید محمد تقی محمد ایظمی
- نمایه پدیدآورندگان ۱۴۷

کمیته علمی همایش:

غنا بخشی به محتوای علمی همایش و نظارت بر کم و کیف امور همایش ممکن نبود مگر با حمایت، نظارت و راهنمایی جمعی همدل و صمیمی از اساتید، صاحب نظران و اندیشمندان بزرگوار حوزه و دانشگاه که کمر همت برافراشتند و مخلصانه و مشفقانه ما را در برگزاری بهتر و مؤثرتر این همایش یاری نمودند. اینک به پاس قدردانی و سپاس از حضور پرفیضان، سپاس و امتنان خود را تقدیم می داریم و نامشان را زیست بخش این دفتر می سازیم.

اسامی این عزیزان به ترتیب حروف الفبا عبارت است از:

۱. حجة الاسلام مسعود آذربایجانی از پژوهشکده حوزه و دانشگاه

۲. دکتر سید احمد احمدی از دانشگاه اصفهان

۳. دکتر علی اصغر احمدی از دانشگاه تهران

۴. حجة الاسلام دکتر جواد اژه ای از دانشگاه تهران

۵. حجة الاسلام والمسلمین علیرضا اعرافی از پژوهشکده حوزه و دانشگاه

۶. دکتر غلامعلی افروز از دانشگاه تهران

۷. دکتر خسرو باقری از دانشگاه تهران

۸. دکتر احمد برجعلی از دانشگاه علامه طباطبائی

۹. دکتر احمد به پژوه از دانشگاه تهران

۱۰. دکتر هادی بهرامی احسان از دانشگاه تهران

۱۱. دکتر جعفر بوالهیری از دانشگاه علوم پزشکی ایران

۱۲. دکتر رضا پورحسین از دانشگاه تهران

۱۳. دکتر مه سیمیا پورشهریاری از دانشگاه الزهراء

۱۴. دکتر محمدکریم خداپناهی از دانشگاه شهید بهشتی

۱۵. دکتر محمد خدایاری فرد از دانشگاه تهران
۱۶. دکتر زهره خسروی از دانشگاه الزهراء
۱۷. دکتر شیوا خلیلی از دانشگاه شهید بهشتی
۱۸. دکتر پریرخ دادستان از دانشگاه تهران
۱۹. دکتر علی دلاور از دانشگاه علامه طباطبائی
۲۰. دکتر عباس رحیمی نژاد از دانشگاه تهران
۲۱. دکتر کاظم رسولزاده طباطبائی از دانشگاه تربیت مدرس
۲۲. دکتر سید محمد رضا رضا زاده از دانشگاه تهران
۲۳. حجة الاسلام محمد رضا سالازی فر از پژوهشکده حوزه و دانشگاه
۲۴. حجة الاسلام دکتر محمد تقی سبحانی از پژوهشکده حوزه و دانشگاه
۲۵. حجة الاسلام دکتر عباس شاملی از مؤسسه امام خمینی (ره)
۲۶. حجة الاسلام محمد حسین شریفی نیا از پژوهشکده حوزه و دانشگاه
۲۷. حجة الاسلام دکتر علی شیروانی از پژوهشکده حوزه و دانشگاه
۲۸. دکتر باقر غباری بناب از دانشگاه تهران
۲۹. دکتر علی فتحی آشتیانی از دانشگاه علوم پزشکی بقیة الله
۳۰. دکتر ولی الله فرزاد از دانشگاه تربیت معلم
۳۱. حجة الاسلام علینقی فقیهی از دانشگاه قم
۳۲. دکتر نیما قربانی از دانشگاه تهران
۳۳. دکتر مهرداد کلانتری از دانشگاه اصفهان
۳۴. دکتر محمود گلزاری از دانشگاه علامه طباطبائی
۳۵. دکتر حسین لطف آبادی از دانشگاه شهید بهشتی
۳۶. دکتر ایوب مالک از دانشگاه تبریز
۳۷. دکتر مهناز محرابی زاده هنرمند از دانشگاه شهید چمران اهواز
۳۸. دکتر محمد علی مظاهری از دانشگاه شهید بهشتی
۳۹. دکتر طیبیه ماهروزاده از دانشگاه الزهراء
۴۰. دکتر سید احمد واعظی از دانشگاه علوم پزشکی ایران
۴۱. حجة الاسلام والمسلمین سید محمد غروی (دبیر علمی همایش)

کمیته اجرایی

در کنار اعضاء گرانقدر کمیته علمی، همت گروهی اندک اما صبور، پرتلاش و خستگی ناپذیر تحقق بخش تصمیمات کمیته علمی بود این همکاران پیگیر و پرهمت عبارتند از:

حجة الاسلام محمدرضا سالاری فر

دکتر عباس رحیمی نژاد

حجة الاسلام مسعود آذریایجانی

حجة الاسلام محمدحسین شریفی نیا

دکتر هادی بهرامی احسان

دکتر سیدمحمدرضا رضازاده

دکتر رضا پورحسین

جناب آقای عباس چراغ چشم

جناب آقای سیدحسین رضوی

سرکار خانم احترام معظمی

سرکار خانم سمیه مختاری

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ * أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ *
وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ^۱

دین و دین‌ورزی از ابعاد مهم زندگی بشر از آغاز ظهور انسان در کره خاک تاکنون بوده است که همواره تأثیرات عمیق پیدا و پنهانی بر اندیشه‌ها و باورها، احساسات و عواطف و رفتارها و تعاملات وی داشته است. به همین دلیل دانش روان‌شناسی و روان‌شناسان هیچگاه نتوانسته‌اند نسبت به این مؤلفه مهم و تأثیرگذار روان انسانی بی تفاوت بمانند و نسبت به آن موضع‌گیری ننمایند.

پیشرفت سریع روان‌شناسی در دهه‌های اخیر و کشف آثار گسترده و غیرقابل انکار دین در همه ابعاد زندگی انسان، به خصوص نقش بی‌بدیل آن در آرامش روانی، بهداشت و سلامت روانی و حتی تأثیر جدی آن در کاهش و بهبود رنجهای روحی، اختلالات روانی و ناهنجاریهای اجتماعی موجب گردید علیرغم پاره‌ای دین‌گریزیها و حتی دین‌ستیزیهای برخی روان‌شناسان، شاهد رشد تدریجی، اما پایدار و رو به گسترش مطالعات روان‌شناسی مذهبی در ابعاد مختلف باشیم.

در این میان ساخت پرسشنامه‌ها و مقیاسهایی که به سنجش و اندازه‌گیری سطوح دین‌داری، نگرش افراد به دین، میزان انجام رفتارها و مناسک دینی، وجود خصلتها، صفات و ویژگیهای دینی و اخلاقی و... می‌پردازند در روان‌شناسی معاصر مغرب زمین از اهمیت و جایگاه خاصی برخوردار شده است؛ بطوری که بخش قابل توجهی از تلاش روان‌شناسان و روان‌سنجان آن دیار به خصوص در سالهای اخیر مصروف فراهم آوردن ابزارهای هنجار شده در این زمینه‌ها می‌گردد. به عنوان مثال پیتز هیل^۲ و رالف هود^۳ در کتاب «مقیاسهای دین‌داری»^۴ دهها پرسشنامه نسبتاً معتبر را معرفی نموده‌اند.

روان‌شناسان ایرانی نیز همگام با حرکت علمی روان‌شناسی در جهان از این موضوع

۱. آیات ۷ تا ۹ سورة الرحمن

2 . Peter C. Hill

3 . Ralph W. Hood

4 . Measures of Religiosity

غافل نبوده، و به ویژه پس از پیروزی انقلاب اسلامی با همتی مضاعف و رویکردی نو متناسب با آموزه‌های علم‌نواز اسلام، به پژوهش و تحقیق پیرامون تأثیرات روان‌شناختی دین پرداخته، و در طول ربع قرن گذشته پژوهشهای پرشماری را در این باب به انجام رسانده‌اند، که شاید به لحاظ کمیت و کیفیت در دنیا بی‌نظیر باشد. بی‌تردید برای اینکه این پژوهشها و تحقیقات از روایی، اعتبار، کارآمدی، صحت و دقت افزون‌تری برخوردار شوند، ناچار باید ابزارهای اندازه‌گیری دقیق‌تر و معتبرتری فراهم آیند؛ و این نیز به نوبه خود نیازمند روشنی و وضوح هرچه بیشتر مفاهیم و سازهای مربوط به دین و دین‌داری و همچنین استفاده صحیح از روشهای مقیاس‌سازی و روان‌سنجی علمی است، که برای تحقق آن همکاری صمیمانه و مستمر متخصصین علوم اسلامی و دانش‌وران روان‌شناسی امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر می‌نماید.

احساس چنین نیاز و ضرورتی پژوهشکده حوزه و دانشگاه، که رسالت بنیادین آن تبیین دیدگاههای اسلامی در مسائل و موضوعات علوم انسانی است، را بر آن داشت تا همایش علمی - تخصصی «مبانی نظری و روان‌سنجی مقیاسهای دینی» را با همکاری دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی و مؤسسه روان‌شناسی دانشگاه تهران تدارک ببیند. برای برگزاری هرچه پربارتر همایش هسته اولیه‌ای از اساتید دانشگاه تهران و پژوهشگران پژوهشکده حوزه و دانشگاه، طی جلسات متعددی گرد هم آمدند و پس از بحثهای فراوان به اجماع اعلامیه فراخوان را تهیه، و اعضای کمیته‌های علمی و اجرایی همایش را تعیین نمودند. بدین ترتیب موضوعات همایش حول چهار موضوع کلی سازماندهی گردید؛ و برای پیگیری امور آن چهار کمیته تشکیل شده موضوعات کمیته‌های چهارگانه بدین قرارند:

کمیته نخست) مبانی دین‌شناختی مقیاسهای دینی. در این محور موضوعاتی همچون بررسی مفهومی دین و دین‌داری، ابعاد فردی و اجتماعی دین، عناصر و مؤلفه‌های دین‌داری، مراتب و نمودهای مذهبی بودن و رابطه دین و معنویت مورد تأکید قرار گرفت. کمیته دوم) بررسی دیدگاه‌های نظریه‌پردازان مسلمان و روان‌شناسان در باب دین و دین‌داری. مباحث مورد اهتمام این بخش کنکاش مقوله دین و دین‌ورزی در نگاه صاحب‌نظران بزرگ عرصه دین و روان‌شناسی همچون علامه طباطبایی، اسام محمد غزالی، ملا محسن فیض کاشانی، مولانا جلال‌الدین محمد بلخی از اندیشمندان مسلمان و ویلیام جیمز، کارل یونگ، زیگموند فروید، آبراهام مزلو از نظریه‌پردازان روان‌شناسی دین است.

کمیته سوم) مبانی روش‌شناختی و روان‌سنجی مقیاس‌ها و پرسشنامه‌های دینی. بررسی و ارزیابی روش‌های مناسب در مطالعات دین‌داری به ویژه کاربرد رویکردها و یافته‌های نوین روان‌سنجی و پژوهش‌های کیفی، بررسی چگونگی مراحل و فرایند ساخت ابزارهای معتبر، قابل اعتماد و کارآمد برای پژوهش‌های میدانی ناظر به متغیرهای دینی، بررسی و شیوه‌های اجرا و هنجاریابی آزمون‌ها و مقیاس‌های مذهبی، اهم موضوعات پیش‌بینی شده در این کمیته را تشکیل می‌دهد.

کمیته چهارم) محدودیت‌ها و موانع سنجش دین‌داری. مقولاتی از قبیل دشواری کمی‌سازی مقولات کیفی و چگونگی اندازه‌گیری و درجه‌بندی آنها، مشکلات اختصاصی آزمون‌های مذهبی چون قدسی بودن دین، ابعاد پنهان و دائماً متغیر برخی ابعاد دین‌داری مثل نیت و اخلاص، و مسائل و محدودیت‌های اجرای پرسشنامه‌های دینی در جوامع دین‌مدار از موضوعات مورد توجه این کمیته بود.

پاسخ به این فراخوان از سوی اساتید، پژوهشگران و دانش‌وران گرانقدر دانشگاه‌ها و حوزه‌های علمیه سراسر کشور و حتی در چند مورد خارج از کشور بسیار چشمگیر و امیدبخش بود؛ به گونه‌ای که با توجه به تخصصی بودن همایش، در همان ماه‌های اولیه تعداد ۱۲۰ چکیده به دبیرخانه همایش رسید. پس از ارزیابی دقیق چکیده‌ها، تعداد ۷۵ چکیده پذیرفته شد که متن کامل مقاله اکثر آنها نیز دریافت شده است.

در یک نگاه اجمالی به چکیده‌ها می‌توان آنها در چند دسته طبقه‌بندی کرد:

۱. بررسی مفهوم دین و دین‌داری از زوایا و دیدگاه‌های مختلف. چیستی و مفهوم دین و دین‌داری از منظر درون دینی شامل فقه، کلام، الهیات، عرفان و برون دینی مثل روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و فلسفه؛ تفاوت یا تشابه دین و معنویت، تعریف عملیاتی مفهوم دین‌داری، و ارائه مؤلفه‌های آن از دیدگاه اندیشمندان مسلمان مثل علامه طباطبایی، غزالی، مولوی و روان‌شناسان صاحب‌نظر در باب دین مثل جیمز، یونگ، فروید و فرام، عمده‌ترین مباحثی است که در این رابطه مورد کنکاش، اندیشه‌وران حوزه و دانشگاه قرار گرفته است.

۲. طرح دیدگاه‌های اسلامی در باب سنجش دین‌داری. مباحث مهمی که توجه محققین و پژوهشگران را در این باب به خود جلب کرده است عبارتند از: تبیین دیدگاه انسان‌شناسی اسلامی با تأکید بر فلسفه اسلامی به عنوان مبنای نظریه‌پردازی در روان‌شناسی؛ معرفی شیوه‌های استفاده از متون مقدس (آیات و روایات) در تدوین ملاک‌ها، معیارها و سازه‌های مفهومی مؤلفه‌های دین‌داری؛ چگونگی استخراج مؤلفه‌ها

ورفتارهای دینی از مفاهیمی مانند اصول دین، فروع دین و احکام؛ ساخت مقیاسهایی که یک ویژگی یا صفت دینی مانند صلۀ رحم، رضا، توکل، حیا، عفو و محبت الهی را می‌سنجند.

۳. تلاش در جهت استفاده از تجارب و دیدگاه‌های روان‌شناسان غربی، نظر به پیشرفته بودن روان‌شناسی در مغرب زمین و پیشگام بودن روان‌شناسان آن دیار در همه زمینه‌های این علم، از جمله ساخت ابزارها و مقیاسهای سنجش دین‌داری، تعدادی از مقالات به استانداردسازی و هنجاریابی پرسشنامه‌ها و مقیاسهای دینی ساخته شده در غرب پرداخته‌اند. رواسازی، اعتباریابی، سازگاری و توسعه پرسشنامه‌هایی همچون خودگرانی مذهبی، پاسخهای مقابله‌ای، هویت دینی، تعهد مذهبی، ایمان دینی، بلوغ مذهبی و... از جمله این تلاشهاست.

۴. بررسی محدودیتها و موانع آزمونهای دینی و تلاش برای ارائه راه‌حل‌های مناسب برای آنها. این مقالات به آسیب‌شناسی شاخصهای دین‌داری، محدودیتها و مشکلات سنجش دین‌داری، درستی یا نادرستی سنجش دین‌داری و میزان امکان‌پذیری سنجش دین و ایمان دیگران براساس مقیاسها و پرسشنامه‌های روان‌شناختی پرداخته و با طبقه‌بندی مشکلات و موانع سنجش دین‌داری به ارائه راه‌کارهای عملی برای حل آن موانع و مشکلات پرداخته‌اند.

۵. بررسی رابطه متغیرهای مختلف مذهبی با متغیرهای روان‌شناختی. این بخش که مقالات بسیاری را به خود اختصاص داده است به بررسی رابطه شاخصهای گوناگون دینی مثل صلۀ رحم، توکل، رفتار دینی، باورها و نگرشهای مذهبی با مسائل مختلف روانی مثل اضطراب، افسردگی، شادمانی، امیدواری، سازگاری، شیوه‌های مقابله و سلامت روانی پرداخته‌اند و سعی کرده‌اند تأثیر انواع رفتارها و متغیرهای دینی را بر سایر ابعاد روانی انسان کشف، توصیف و تبیین نمایند.

این همایش که همت خود را صرف انعکاس جریان‌های فکری موجود جامعه علمی در حوزه مبانی نظری و روان‌سنجی آزمون‌سازی دینی کرده است، امیدوار است با ارائه یافته‌های پژوهشی و علمی نو در موضوع سنجش و اندازه‌گیری متغیرهای مذهبی، به محققین و پژوهشگران جوان و پرانگیزه کشور کمک نماید تا با پرسشنامه‌ها و ابزارهای سنجش دین‌داری بیشتر آشنا شوند.

اهداف همایش

همایش «مبانی نظری و روان‌سنجی مقیاس‌های دینی» با احساس یک نیاز و خلاء جدی در زمینه پیش‌انگاشتها و مبانی دین‌شناختی، چگونگی استخراج مؤلفه‌های دین‌داری از متون مقدس اسلامی و همچنین لزوم رعایت آخرین یافته‌های دانش روان‌سنجی در تبدیل مقوله‌های کیفی به کمی، بررسی اعتبار و روایی و هنجاریابی پرسشنامه‌ها و مقیاس‌های ناظر به متغیرهای مذهبی شکل گرفت. بدین ترتیب مهمترین اهداف همایش را می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد:

۱. تبیین مبانی دینی، روان‌شناختی و روان‌سنجی مقیاس‌های دینی به منظور فراهم آوردن بستر علمی مناسب جهت تهیه و ساخت مقیاس‌های دینی کاملاً معتبر و قابل ارائه به مجامع علمی جهان.

۲. شناسایی و معرفی مقیاس‌های سنجش دین‌داری و پرسشنامه‌های نگرش‌سنج مذهبی داخلی و خارجی و پژوهش‌های مرتبط با آنها، خصوصاً مقیاس‌های ساخته شده در کشورهای اسلامی.

۳. انعکاس جریان‌های فکری موجود در جامعه علمی ایران در حوزه روان‌سنجی و آزمون‌سازی دینی و برقراری ارتباط و تعامل بین متخصصین، پژوهشگران و اندیشمندان این موضوع علمی.

۴. ایجاد فضای نقد و بررسی علمی جهت اصلاح مقیاس‌ها و پرسشنامه‌های مرتبط با متغیرهای دینی موجود، و ارتقاء معیارهای نظری و روان‌شناختی آنها.

۵. فراهم آوردن پیش‌زمینه‌های لازم برای نظریه‌پردازی، ارائه الگوها و روشهای نوین در مباحث مرتبط با «دین و روان‌شناسی» به خصوص در باب مقیاسهای دینی با توجه به کاستیها، نارسائیها، موانع و محدودیتهای سنجش دین‌داری.

۶. ایجاد یک جریان علمی - فرهنگی انسجام یافته و هماهنگ به منظور حمایت و پشتیبانی نرم‌افزاری از افراد و گروههایی که در زمینه مناسبات «دین و روان‌شناسی» مطالعه و تحقیق می‌کنند.

۷. فراهم نمودن فضای علمی مناسب جهت هم‌فکری و مشارکت علمی هرچه بیشتر حوزویان و دانشگاهیان و تحقق عینی هدف مقدس وحدت و همدلی حوزه و دانشگاه.

دبیر علمی همایش

سید محمد غروی